

תגובות והערות

"שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" שיטת הרמב"ם בשבת, ביום טוב ובחול המועד

בגיליון 209 (ניסן תשע"ד [נד, ג], עמ' 37 ואילך) הופיע מאמרו של הרב אוהד פיקסלר "הגדרת איסורי 'עובדין דחול'". במאמר מציג הרב פיקסלר את דעות הרמב"ן והרמב"ם בהגדרת איסור זה, והוא מסיק שלדעת הרמב"ם האיסור של 'עובדין דחול', או 'שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול' כפי שנוקט הרמב"ם בכל מקום, קשור בהכרח לחשש מלאכה שהאיסורים הנובעים ממנו נמנים בפרק כא מהלכות שבת¹, והוא נבדל מהאיסורים הנובעים מהחשש לאופייה של השבת והפיכתה ליום חול שנאסרו מצד "ממצוא חפצך ודבר דבר" ונמנים בפרק כד והלאה. אולם דברי הרב פיקסלר נכונים ומבוארים בדברי הרמב"ם רק בנוגע לשבת, אך ביום טוב משמעות הדבר משתנה לחלוטין. נדון ב'עובדין דחול' ביום טוב, ולסיום נוסיף גם את ההיבט של חשש זה בהלכות הנוגעות לימי חול המועד.

הביטוי "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" מופיע ברמב"ם הלכות שבת תריסר פעמים², וכמעט בכלן הרמב"ם מוסיף מיד שזהו מחשש שמא יעשה מלאכה³: "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול **ויבוא להשוות גומות**" (כא, ג-ד); "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה **ויבוא לידי עימור**" (שם יא); "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול **ויבוא לשמר במשמרת**" (שם יז) וכו'. מבואר שהגזירות "שלא יעשה כדרך שיעשה בחול" נגזרו מחשש שמעשה זה יביא אותו למלאכה דאורייתא, והן מסוג הגזרות המבוארות בתחילת פרק כא: "ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות, מהן דברים אסרום מפני שהן דומים למלאכות, ומהן דברים אסרום **גזרה שמא**

- 1 על דברי הרמב"ם שם ועל היחס ביניהם ובין שיטת הרמב"ן בעניין ראה במאמרנו "מצוות השבייה והכלל הששי", בספר "מברכת משה", קובץ מאמרים במשנת הרמב"ם לכבודו של הרב נחום אליעזר רבינוביץ, כרך ב, בעיקר בעמ' 492-493 ובעמ' 509-511. כאן נתמקד בהבנת המושג 'שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול'.
- 2 פרק ג, הלכה יח; פרק כא, הלכות ג, ד, יא, יז (פעמיים), יט, כח; פרק כב, הלכות טז, יט. כד, יב (ראה בהערה הבאה); פרק כו, הלכה ז. ניתן לראות שהריכוז הגדול ביותר של ההופעות הוא בפרקים כא-כב העוסקים באיסורי שבות שנאסרו שמא יבוא מהם לעשות מלאכה.
- 3 ישנם שלושה מקרים בהם הוא לא מזכיר זאת מיידית. הראשון - ג, יח נובע מהחשש שיש בכל הפרק שם (הלכה ג): "ויש בדבר זה דרכים שהן אסורין **גזרה שמא יחתה בנחלים בשבת**". וכן במקרה השני - כא, כח, הלכה ז' נכנסת תחת הכותרת (שם הלכה כ): "אסור לבריא להתרפאות בשבת **גזרה שמא ישחוק סממנין**", ולכן גם שני מקרים אלה שייכים לסוג השבותיים שנאסרו שלא יבוא מהן לעשות מלאכה; המקרה השלישי הוא בעניין טעם איסור טלטול (כד, יב) שנובע דווקא מ"דבר דבר" כפי שממשיך הרמב"ם ומבאר שם באותה הלכה, אלא שהוא מוסיף גם שם מיד (הלכה יג): "ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט **ויבוא לידי מלאכה**", ואולי משום כך נקט טעם זה.

יבוא מהן אסור סקילה. הרמב"ם עצמו ביאר את הדברים באופן חד-משמעי בתשובה לגבי משמרת, אותה הביא גם הרב פיקסלר (שו"ת הרמב"ם סימן שו): "דבר ברור הוא למבין שאין אתה מוצא לעולם דברים שאסרו חכמים משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה".

אולם בהלכות יו"ט הרמב"ם מזכיר את הביטוי "שלא יעשה כדרך שיעשה בחול" שמונה פעמים⁴, ובאף אחת מהן הוא לא מוסיף "שמא" או חשש אחר, אלא הביטוי עומד בפני עצמו. לגבי משמרת עליה הוא מדבר בתשובה שהבאנו לעיל, כותב הרמב"ם בהלכות שביתת יום טוב (ג, יז): "ואם היתה המשמרת תלויה מותר ליתן לה יין ביום טוב, אבל לא יתלה בתחלה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" - האם מדובר על אותו חשש כמו בהלכות שבת, שמא יבוא לשמר⁵? ברור שלא, שהרי ברירה ביום טוב אינה אסורה מן התורה שהרי היא מלאכת אוכל נפש, ונאסרה רק מדרבנן משום שניתן לעשותה מערב יום טוב. אם כן, מה טעם הגזרה? והנה הרמב"ם עצמו מבאר את הדבר בפרק ד הלכה י: "ולמה אסרו בקרדום וכיוצא בו? **שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, שהרי אפשר היה לו לבקע מערב יום טוב**". מה הקשר בין "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול", ובין העובדה שהיה אפשר לו לבקע מערב יום טוב⁶? בדבריו אלה מפנה הרמב"ם את הלומד למה שכתב לעיל הלכות שביתת יום טוב א, ה, שם מבואר שזו טעמן של כל גזרות חכמים ביום טוב: "כל מלאכה שאפשר לה ליעשות מערב יום טוב ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון אם נעשית מבערב - אסרו חכמים לעשות אותה ביום טוב אף על פי שהיא לצורך אכילה. ולמה אסרו דבר זה? גזרה שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותן מבערב ליום טוב, ונמצא יום טוב כולו הולך בעשיית אותן מלאכות, וימנע משמחת יום טוב ולא יהיה לו פנאי לאכול ולשתות". דהיינו שאם יותרו כל מלאכות אוכל נפש ביום טוב ילך יום טוב כולו בעשיית אותן מלאכות ויהיה כחול, ובכך יימנע משמחת יום טוב. על מנת להגביל את זאת גזרו חכמים שלא לעשות מלאכות שהיה יכול לעשות מערב יום טוב, ובמקרים שהדבר נצרך עליו לעשותן בשינוי "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול".

וכן מבואר לגבי מלאכת הוצאה, לגביה כתב שם (א, ו) שמטעם שמחת יום טוב עצמו התירו לו הוצאה כדי שלא יהיו ידיו אסורות, מאחר שהיא שונה משאר מלאכות שיש בהן עסק. אולם, בפרק ה הלכה א הוא כותב: "אף על פי שהותרה הוצאה ביום טוב אפילו שלא לצורך, לא ישא משאות גדולות **כדרך שהוא עושה בחול**, אלא צריך לשנות". גם כאן יש להגביל את האדם על מנת שהיתר הוצאה לא יהפוך את יום טוב לחול. וביטוי זה חוזר על עצמו שם בפרק חמש פעמים לגבי הוצאה, שהרי ככל שגדול ההיתר כך יש להגבילו, כדי שלא יהפוך את יום טוב לחול.

- 4 פרק ג, הלכות ו, יז; פרק ד, הלכה י; פרק ה, הלכות א, ב, ג, ה, ח. וראה להלן שנעמוד על הריכוז הגדול של ההופעות של ביטוי זה בפרק החמישי העוסק בדיני הוצאה ביום טוב.
- 5 מו"ר הרב רבינוביץ שליט"א הביא כאן ביד פשוטה הלכות יום טוב את תשובת הרמב"ם הנ"ל, וכותב שטעם האיסור הוא שמא יבוא למלאכה, וזה ביאור הביטוי בכל הלכות שביתת יום טוב. ודיברתי אתו בעניין זה בשעה שלא היה מצוי בסוגיה, ואמר שהוא רואה את דבריי והם מסתברים בעיניי, וכשיחזור וישנה פרק זה יבדוק את הדברים.
- 6 גם מכאן קשה להסבר שהאיסור הוא מחשש מלאכה.

הצלע השלישית בעניין זה היא מלאכת חול המועד. לגבי חול המועד כותב הרמב"ם (הלכות שביתת יום טוב ז, א): "חולו שלמועד... אסור בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל... ולא כל מלאכת עבודה אסורה בו כיום טוב, שסוף העניין בדברים שנאסרו בו **כדי שלא יהיה כיום חול לכל דבר**, לפיכך יש מלאכות אסורות בו ויש מלאכות מותרות". אסרו בחוה"מ חלק מן המלאכות "כדי שלא יהיה כיום חול לכל דבר", אבל במידה מסוימת יכול הוא להיות כחול. וכך מבואר שם בהלכה ג: "הופך אדם את זיתיו במועד וטוחן אותן ודורך אותם וממלא החביות וגף אותן **כדרך שהוא עושה בחול**, שכל שיש בו הפסד אם לא נעשה עושהו כדרכו ואינו צריך שינוי", והיינו שיש דברים שהותרו בחול המועד אף לעשותם כדרך שהוא עושה בחול, כל שאינו כיום חול לכל דבר.

וכן שם הלכה ד: "ואסור לאדם שיתכוין ויאחר מלאכות אלו וכיוצא בהן ויניחן כדי לעשותן במועד מפני שהוא פנוי", זאת בדומה ליום טוב שם אסרו חכמים לעשות ביום טוב דבר שאפשר לעשותו מערב יום טוב, אלא שכאן הוא קל יותר, שלא חייבוהו להקדים הכל לקודם המועד אלא רק אסרו עליו **לכוון** מלאכתו למועד. וממילא שהוא כיום טוב שצריך לקבוע גבול על מנת שלא יהיה כחול, אולם הוא גבול זה במועד קל מזה שביום טוב. עוד שם הלכה ו: "מי שהיתה לו תבואה מחוברת לקרקע... אין מצריכין אותו לקנות מה יאכל מן השוק... אלא **קוצר ומעמר ודש וזורה ובורר וטוחן** מה שהוא צריך, ובלבד שלא ידוש בפרות, שכל דבר שאין בו הפסד צריך לשנות". וכל זאת גם בניגוד ליום טוב, שמבואר (שם א, ז), שמלאכות אלה עצמן נאסרו משום שאפשר לעשותן מערב יום טוב.

מסקנות: האיסור "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" מקבל משמעות שונה בשבת ממשמעותו ביום טוב. בכל הנוגע למלאכות שאינן מלאכות אוכל נפש שנאסרו ביום טוב כמו בשבת, הרי שנאסרו גם ביום טוב אותם שבותים שנאסרו בשבת מחשש מלאכה, כמו שכותב הרמב"ם בהלכות שביתת יום טוב (א, יז): "כל שאסור בשבת, בין משום שהוא דומה למלאכה או **מביא לידי מלאכה** בין שהוא משום שבות, הרי זה אסור ביום טוב, אלא אם כן היה בו צורך אכילה וכיוצא בה, או דברים שהן מותרין ביום טוב כמו שיתבאר בהלכות אלו". אבל כאשר מדובר במלאכות אוכל נפש, הרי שיתכן שבהלכות שבת נאסר לעשות כדרך שהוא עושה בחול שמא יבוא מכך למלאכה וביום טוב אין לאסור מטעם זה, שהרי המלאכה עצמה מותרת. אלא שבזה התחדש ביום טוב גדר חדש של האיסור "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" שאינו קיים בהלכות שבת, והוא נובע מהחשש שהיתר לעשות מלאכת אוכל נפש יביא לכך שיום טוב ייהפך לחול ויימנע בכך משמחת יום טוב, ולכן היה צורך להגביל את זה וליצור היכר לכך דווקא באותן מלאכות שהותרו לצורך אוכל נפש.

לא נכנסנו כאן לסקירת דברי הפוסקים האחרונים בשימוש באיסורי 'עובדין דחול' בעניינים נוספים כפי שעשה הרב פיקסלר, רק רצינו להעיר על ההבדל שיש במושג עליו הסתמך הרב פיקסלר בדברי הרמב"ם בין משמעותו בהלכות שבת להלכות יום טוב. נראה שלחילוק זה עשויות להיות השלכות לפסיקת ההלכה, וייתכן שניתן יהיה להסיק מכך שיש לאסור דברים מסוימים הקשורים למלאכת אוכל נפש משום גדר זה ביום טוב, למרות שאינם מביאים למלאכה.

שלומי אלדר

עוד בעניין לימודי החול במשנת הרב קוק

לדברי הפתיחה של הרב פרופ' נריה גוטל שליט"א, נשיא מכללת אורות, לכרך החמישי של הקובץ "אורשת" (אלול תשע"ד) בהוצאת "מכללת אורות" באלקנה, ניתנה הכותרת "בין הישיבה המסורתית ובין האוניברסיטה הכללית". כותרת זו הינה ציטוט ממאסף "אלמה" (ירושלים תרצ"ו) העוסק במטרותיה של "אלומה - האגודה למדעי היהדות", שאחת מהן הייתה להוות חיבור בין שני העולמות: להנחיל לעולם המדע את התוכן הישיבתי, ולהנחיל לעולם הישיבות את הכלים והמתודות המדעיים. אגודה זו הוקמה על ידי תלמידי מרן הרב קוק זצ"ל בערוב ימיו, וזכתה לעידודו ותמיכתו. תמצית דבריו של הרב גוטל היא:

1. ר' בנימין מנשה לוי ור' משה זיידל, שהיו מתלמידי הקרובים של מרן הרב קוק ונשארו בתארי ד"ר, הקימו את אגודת "אלומה - האגודה למדעי היהדות".
2. לאגודה היה חזון להוות חיבור של השפעה הדדית בין עולם הישיבות לעולם האקדמיה.
3. בין פעולותיה: מיסוד המחקר במדעי היהדות, הקפדה על נאמנות המחקר לדרך התורה, ייסוד ספרייה לתועלת החוקרים והציבור ועוד, ולענייננו בעיקר - הרצאות במדעי היהדות ובמדעים כלליים שיזמה האגודה עבור בני הישיבות בירושלים.
4. הרב קוק עודד את פעולתה של "אלומה", כולל ההרצאות שארגנה לבחורי הישיבות.
5. מטרת דבריו של הרב גוטל היא להסיר "לזות שפתים הנשמעת יותר ויותר לאחרונה" מצד "המלעיזים" על הרב, שהרב כביכול התנגד להרצאות אלה על אף שהן נערכו מחוץ למסגרת הלימוד בישיבות.
6. כדי להמחיש את פעולתה של אגודת "אלומה" הביא הרב גוטל תיאור על "ישיבת אלומה" ששילבה קודש וחול, כשהוא טוען שהיא הוקמה בשנת תרצ"ה - דהיינו עוד בחיי הרב, ושכביכול תמיכתו של הרב בהרצאות לבני הישיבות כללה גם תמיכה במסגרת של ישיבה תיכונית לכתחילה.

אך הדברים אינם מדויקים כלל:

א. כאמור, בדבריו של הרב גוטל מופיעה לא רק אגודת "אלומה" אלא גם "ישיבת אלומה". הדבר עלול ליצור רושם אצל הקורא כאילו אישור הרב לתוכנית השיעורים שייסדה אגודת "אלומה" לבני הישיבות מחוץ לישיבות כולל גם אישור לתוכנית הלימודים של "ישיבת אלומה". ולא היא! מדובר על שתי פעילויות נפרדות לחלוטין. אגודת "אלומה" אכן ייסדה בין השאר הרצאות העשרה לבחורי ישיבות מבוגרים, אך בלי כל קשר לכך היא הקימה בהמשך את "ישיבת אלומה" - הישיבה התיכונית הראשונה בארץ. הסכמת הרב ניתנה לקיום הרצאות לבחורי הישיבות המבוגרים מחוץ לישיבה, ללא קשר לישיבה מסוימת, והסכמה זו לא עסקה כלל בישיבה התיכונית שהוקמה לאחר פטירתו, וספק אם אפילו עלתה במחשבה בחייו. ההבדל הוא גדול - הן בגיל הלומדים, הן במינון הלימודים, והן בעניין העקרוני - האם אכן הסכים הראי"ה להכנסת לימודים אלה לתוך מסגרת הישיבה. יתירה מזאת - על אף שמייסדי "ישיבת אלומה" היו מתלמידי המובהקים של הרב, הם לא ציינו למיטב ידיעתי בשום פרסום מפרסומיה את

היותה מתאימה לדרכו וכך גם לאחר חיפושים ממושכים, וזו הייתה גם הערכתו של הרב גוטל בזמנו, כנראה משום שהם עצמם לא חשבו שלדעת הרב זוהי הדרך החינוכית לכתחילה. סביר אמנם שהרב לא היה מתנגד להקמת "ישיבת אלומה" אם אכן היה משתכנע שיש בכך צורך השעה, אבל בין הסכמה לצורך שנוצר בדיעבד, עד להצגת הדברים כאילו זו דעתו לכתחילה - הדרך רחוקה מאוד!

ב. "ישיבת אלומה" הוקמה כשנה אחרי פטירת הרב, באלול תרצ"ו או תשרי תרצ"ז (כפי שמפורש בכתב העת "ההד" יב א, עמ' 16), ולא בשנת תרצ"ה כפי שמובא בדבריו של הרב גוטל. לא מדובר רק בתיקון נתון היסטורי, אלא במניעת טעות בדעת הרב: אם הישיבה הוקמה בשנת תרצ"ה, והרב הרי נפטר בשלהי אותה שנה, ניתן להסיק שההכנות להקמת הישיבה ובניית תוכנית הלימודים שלה החלו עוד בחייו של הרב, ויתכן מאוד שהדבר נעשה בדיעתו ובהסכמתו. אך לא כך הדבר. אכן, בספר "ירושלים מחוץ לחומה" - תולדה והווי" (מאת יצחק שפירא, תש"ח) שציטט הרב גוטל כתוב שהישיבה הוקמה בשנת תרצ"ה, אך אין ספק שמחבר הספר טעה בכך, ושהתאריך המופיע ב'ההד' הוא הנכון. יש לציין שיצחק שפירא לא היה חוקר מקצועי, ועל כך כבר מעיד אחד ממייסדי ישיבת אלומה, הסופר יהושע רדלר-פלדמן המכונה "רבי בנימין", בהקדמה לספר קודם של המחבר "ירושלים העיר העתיקה - תולדה והווי" (תש"ה). אין ספק שגם המחבר עצמו הסכים להערכה זו, ולפיכך לא נמנע מלפרסם בעצמו את דברי רבי בנימין הנ"ל כהקדמה לספרו! חשוב לציין שרבי בנימין עצמו היה עורך "ההד", והוא אף השתמש בכתב העת הזה כשופר לפעולותיה של "אלומה", ומהימנותו ביחס לתולדות "אלומה" אינה מוטלת בספק.

ג. אם רוצים לברר באמת את דעתו של הרב בשאלת שילוב לימודי קודש וחול, הכרח להזכיר דווקא ישיבה אחרת המוכרת לרב גוטל היטב - הישיבה לצעירים "תורת ירושלים". ישיבה זו לא הוקמה ביוזמת **תלמידי** הרב, ולא לאחר פטירתו, אלא ע"י הרב עצמו כחלק ממוסדות ישיבת מרכז הרב; לפיכך תוכנית הלימודים בה היא זו שמשקפת נאמנה את דרכו של הרב, ולא תוכנית הלימודים של "ישיבת אלומה". כפי שכבר הערתי - לא היה מקום כלל להזכיר את "ישיבת אלומה" בהקשר ליחס הרב זצ"ל להרצאות מדעיות לבחורי ישיבות, אבל הזכרתה בלי להזכיר כלל את ישיבת "תורת ירושלים" מהווה השמטה תמוהה מאוד!

ד. הרב גוטל לא ציין בדבריו מי הם אותם "מלעיזים" שמעלילים על הרב כאילו הוא מתנגד לשמיעת הרצאות מדעיות ע"י בחורי ישיבות מבוגרים מחוץ לישיבה. אני עצמי לא שמעתי דעות כאלה בעבר וגם לא לאחרונה, ולא ברור לי על מה או על מי יצא הקצף. ה. הרב נריה גוטל מסיים את דבריו בהבעת "אמונה ותקווה שפועלה של מכללת 'אורות ישראל' אכן מיישם 'יותר ממה שהו' מחזון זה של הראי"ה ושל ממשיכי דרכו, להגדלת תורה ומדע והאדרתם". לאמור - "אורות ישראל" רואה את עצמה כהמשך לשאיפה זו של "אלומה", ומתכוונת להיות גם היא "בין הישיבה" המסורתית ובין 'האוניברסיטה' הכללית". אכן קיימים באקדמיה כלים שאינם נרכשים בבית המדרש (וטוב שכך!) וראוי לרוכשם באופנים אחרים, אך חבל שפעם אחר פעם האקדמיה "יורה לעצמה ברגל" בהבעת תכנים לא ראויים ובהתנהלות לא-מדעית, באופן שמרחיק ממנה בצדק רב את יושבי בית המדרש! אני מזמין את הקורא לעיין במאמר שפורסם ב"המעין" גיליון 210 (תמוז תשע"ד [נד, ד] עמ' 43 ואילך) ובזה שפורסם ב'אסיף' ב תשע"ה (חלק

תנ"ך ומחשבה עמ' 305 ואילך) המבררים בהרחבה את דעתו של הרב, וכוללים גם השוואה בין תוכנית הלימודים של ישיבת "אלומה" וישיבת "תורת ירושלים"; כדברי הרב גוטל - "יראה הקורא והוא שישפוט".

לרב פרופ' נריה גוטל שליט"א שמורות זכויות רבות בהפצת דברי הרב ובתחומים רבים נוספים, וכבודו במקומו מונח. אך דבריו בפתיחה לכרך החמישי של הקובץ "אורשת" לא היו מדויקים ועלולים להטעות את הקורא, ולפיכך הוכרתי להבהיר שוב את גישתו האמיתית של מרן הרב זצ"ל לשיטת הלימוד לכתחילה בגיל הנעורים.

מתניה אריאל, ישיבת 'דרך חיים' שעלבים

עוד בעניין מכירת הקרקעות בשמיטת תשע"ה*

לכבוד מערכת 'המעין' שלו' וברכה.

א. בגיליון הקודם בעמ' 18 נאמר שאין בעיה בכך שחלות המכר היא מא' בתשרי, ובהערה 11 כתב הרב וייטמן שליט"א שעל אף שיש איסור שבות לבצע קניין בשבת - אין מניעה שקניין יחול בשבת או ביו"ט אם לא עושים בהם מעשה קניין. יש להעיר שדבר זה נפתח בגדולים. רבי בונם אייגר הציע בפני אחיו רע"א (שו"ת רע"א סי' קנט) שני מקרים, קניין בע"ש שיחול בשבת, וקניין בע"ש בתנאי כשקיום התנאי יהיה בשבת, כשהוא עצמו נטה להתיר בשני האופנים - שהרי באופן הראשון לא עשה מעשה בשבת, ובאופן השני אע"פ שעשה מעשה אין במעשה אלא קיום תנאי בלבד. רע"א רצה בתחילה להוכיח כדברי אחיו מדברי תרוה"ד (הובאו דבריו במג"א סי' שלט ס"ק ח) שהכריע שאין פודים בכור בשבת מפני הברכות (ביום שישי אינו יכול לברך כי חלות הפדיון תהיה רק בשבת, ובשבת אינו יכול לברך כי אינו עושה מעשה) והסעודה, ומכאן שלא ראה בעיה לעשות פעולה ביום שישי כשחלות הפדיון תהיה בשבת. אמנם מסקנת רע"א (מכח סוגיית הגמ' ביומא יג השואלת כיצד דואגים שלכהן גדול תהיה אשה ביוה"כ) ששני האופנים הנ"ל אסורים משום שבות. ובמנחת פתים (או"ח סי' שז אות ד) ציין לדברי מהר"י ברונא שאין פודין ביום שישי באופן שיחול בשבת, דומיא דמשא ומתן.

רבים היפנו למחלוקת התנאים בירושלמי שבת (יח, א) לגבי הפרשת תרומה מערב שבת שתחול בשבת, ראה למשל בדברי האור שמח (שבת כג, יב). אך יש שדחו הוכחה זו (ראה שו"ת הר צבי ח"א סי' קכו), והעלו שיש לבחון איסורו של מי הותר - של המוכר או של הקונה או של שניהם; הרב פרנק הסיק שאסור בשבת לעשות כזה קניין רק כששני הצדדים נושאים באחריות, ולכן קניין שמתחיל בע"ש וחל בשבת אסור מצד זכיית הקונה, אבל במקדיש או מפריש תרו"מ, שאין צד לאסור מצד הקונה, שפיר דמי

* הערות על מאמרו של הרב וייטמן ב'המעין' הקודם, גיליון 211, תשרי תשע"ה [נה, א].

להפריש בערב שבת על מנת שהמעשה יחול בשבת. אמנם אם הקונה גוי שוב אין איסור¹.

ב. הרב וייטמן כתב (בעמ' 16-17) שחסרה בשטר ההרשאה נתינת רשות מפורשת של בעלי הקרקע למכור את הקרקעות לגוי. לדעתו בלי זה לא ברור שנותן ההרשאה מסכים למכירה לגוי, שהרי קיים איסור לא תחנם.

אולם יש להעיר שהראי"ה כתב מפורשות (שו"ת משפט כהן סי' ס) שלשון ההרשאה סתום בכוונה באופן שמאפשר לרבנות למכור אף לישראל, וע"י דבר זה מרוויחים שאף למי שחושש שיש כאן שליח לדבר עבירה - הרי לשיטת המל"מ (גניבה ג, ו) לא דנים כשליחות לדב"ע שליחות בסתם שנעשתה בעבירה². עכ"פ ברור מדברי הרב קוק שהקפיד שההרשאה תהיה סתומה, להיפך מהצעת הרב וייטמן שתיכתב נתינת רשות מפורשת למכור לנכרי³.

מאיר ברקוביץ

1 וע"ע אבנ"ז או"ח סי' נא; שו"ת תורת חסד (מלובלין) סימנים יג-יד; שו"ת רד"ד (לרבי דוד דב מייזליש מלאסק) ח"ב או"ח כה; שו"ת אמרי יושר ח"ב סי' צו; שו"ת ארץ צבי סי' קט; אג"מ או"ח ח"ג סי' מד; ועוד.

2 וכבר העיר הרב פרנק שיישום דברי המל"מ בנידון דידן תלוי במחלוקת הנו"ב (אה"ע קמא סי' עה) וקצוה"ח (קפב, ב). המל"מ דיבר על גנב ששלח שליח לטבוח והשליח טבח בשבת - באופן זה דבר העבירה (שחיטה בשבת) לא נעשה מכח השליחות ולא יבטלנה, אך אם מינה שליח לגרש והשליח נתן לאשה את הגט בעל כורחה (כנגד חדר"ג) לדעת הנו"ב השליחות בטלה, וקצוה"ח הפנה למל"מ הנ"ל. לפי הרב פרנק יש לחלק בין המקרים, כי נתינת הגט לא יכולה להתפצל לשנים, מצד אחד נתינה מכח שליחות ומצד שני כפעולה עצמאית של השליח, כי אין לשליח כח עצמי כלל (בניגוד לשחיטה בשבת שאינה זקוקה לשליחות).

3 **תגובת הרב וייטמן:** לגבי הערה א: יישר כח גדול על הבאת המקורות והאסמכתא לדברים שהסקתי ושיערתי מדעתי. לגבי הערה ב: התייחסתי לדברים בהערה מס' 6 במאמר. הזכרתי שם שבטפסים שהוכנו על ידי הרב קוק זהות הקונה נשארה פתוחה, והערתי שהניסוח שם פחות בעייתי מאשר בנוסח הטפסים שהחתימה הרבנות לקראת השביעית הנוכחית. אני מבין את הסיבה להשמטת הנוכרי, אך אני עדיין סבור שהדבר פוגע מאוד בתוקף ההרשאה ובאפשרות למכור על סמך נוסח זה את הקרקע לנוכרי; לכן לדעתי יש להזכיר בשטר ההרשאה בפירוש הסכמה של בעלי הקרקע למכור את הקרקעות לגוי.